

Rozwój psychofizyczny psów oraz charakterystyka wybranych zaburzeń behawioralnych

Elżbieta Horoszewicz, Magdalena Kalinowska, Roman Niedziółka

*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Instytut Bioinżynierii i Hodowli Zwierząt,
ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce, owce@uph.siedlce.pl, ehoroszewicz@wp.pl*

We współczesnym świecie posiadanie rasowego psa jest pewną nobilitacją w grupie społecznej, a w przypadku osób porozumiewających się z otoczeniem tylko poprzez komunikatory pies pełni funkcję psychoterapeuty i najlepszego przyjaciela. Europejska federacja FEDIAF w 2016 r. opublikowała dane, z których wynika, że w Unii Europejskiej około 18% gospodarstw domowych posiada psa. Badania wykazały również, że w całej Europie populacja psów wynosi 81 013 940 sztuk, z czego w Polsce liczba ta oszacowana jest na około 7 561 000 sztuk (FEDIAF, 2016).

Rozwój cywilizacyjny i związany z nim inny styl życia ludzi spowodował, że charakterystyczne instynkty psie (węszenie, polowanie, pilnowanie, aportowanie) nie zostają w odpowiedniej ilości zaspokojone i stają się problemem wielu właścicieli psów. Również występowanie agresji, nadpobudliwości czy różnych fobii ma swoje podłoże w nieodpowiednim ich przygotowaniu. Często wypływa to ze zwykłego braku wiedzy na temat wybranego przez siebie czworonoga i kierowania się modą. Z tego względu bardzo ważne jest odpowiednie przygotowanie merytoryczne przyszłych posiadaczy psa. Zwrócenie uwagi nie tylko na akcesoria, ale również sposób treningu, częstotliwość spacerów, żywienie oraz wybór odpowiedniego szczeniaka (Głowacka, 2015; Rayment i in., 2015; Cier, 2013; Horn i in., 2013; Valsecchi i in., 2010).

Celem pracy była krótka charakterystyka najważniejszych etapów rozwoju psów oraz najczęściej występujących zaburzeń behawioralnych spowodowanych przez nieodpowiednie przygotowanie opiekunów do roli przewodnika.

Rozwój

Psychikę psa kształtują zarówno czynniki genetyczne, jak i środowiskowe. Zachwianie równowagi w każdym z okresów rozwojowych młodego organizmu może w późniejszym czasie wpłynąć na wystąpienie zaburzeń w zachowaniu czworonoga. Hodowca, a następnie właściciel powinien dostarczyć psu jak największą ilość różnorodnych impulsów, które nauczą go pewnych norm behawioralnych. Znajomość poszczególnych okresów rozwoju czworonogów pozwala na odpowiednią stymulację młodego organizmu. Przeprowadzane badania pozwoliły na wyodrębnienie następujących faz:

Prenatalna. Rozwój płodu związany jest nie tylko z podziałem i wzrostem komórek, istotny wpływ mają również czynniki środowiskowe. Warunki utrzymania, emocje matki w istotny sposób wpływają na potomstwo. Badania behawioralne przeprowadzane w tym okresie wykazały istotny wpływ stresu matki na rozwój płodu. U szczeniąt rodzących się od matek utrzymywanych w warunkach działania tego silnego bodźca stwierdzono występowanie wad rozwojowych. Brak istotnego działania bodźca zaowocuje w przyszłości mniejszą podatnością na stres i większymi zdolnościami do nauki młodych osobników, a częste głaskanie samic podczas ciąży skutkuje spokojniejszym potomstwem.

Neonatalna. Faza ta trwa od pierwszego do czternastego dnia życia. Szczenięta w tym okresie są w pełni zależne od matki, reagują na zapach, ciepło i dotyk. Doświadczenia potwierdzają wpływ masażu na późniejszą ciekawość, pewność siebie, powodują również wzmocnienie

reakcji ruchowych oraz umiejętność rozwiązywania problemów. Młode organizmy poddawane w tym wieku niewielkim bodźcom stresowym w wieku dorosłym były odporniejsze na stres – jest to tzw. wczesna stymulacja neurologiczna.

Przejsiowa. Jest to okres pomiędzy czternastym a dwudziestym pierwszym dniem życia, w którym rozpoczyna się dojrzewanie układu nerwowego i narządów zmysłów oraz bardzo szybki rozwój motoryczny. Szczenięta częściej komunikują się z matką, różnicując przy tym wydawane przez siebie dźwięki – wyodrębniają się zachowania socjalne. Wystąpienie reakcji agresywnych oraz strachu w późniejszym wieku można zniwelować poprzez kontakt z osobami dorosłymi, dziećmi, a także zwiększając udział bodźców węchowych.

Świadomości i identyfikacji. To okres pomiędzy dwudziestym pierwszym a trzydziestym piątym dniem życia. To czas obserwacji zachowań matki oraz ludzkiego opiekuna, nauki komunikacji. Suki karcą młode za zbyt intensywną zabawę poprzez podgryzanie, tym samym wprowadzają umiejętność okazywania uległości. Szczenięta zabrane w tym czasie od suki nie potrafią w późniejszym wieku dostosować się do panujących w stadzie zasad. W miarę upływu czasu ich zabawy stają się coraz bardziej złożone i przygotowujące do życia w stadzie, zwierzęta uczą się samokontroli.

Socjalizacji. Rozpoczyna się od piątego tygodnia życia. Proces uczenia się przebiega na drodze habituacji. W czasie jej trwania pies uczy się podstawowych interakcji w społeczeństwie. Jeżeli nie poświęcimy szczenięciu wystarczająco dużo czasu na tym etapie rozwoju, to powstałe braki spowodują wiele problemów behawioralnych. Może to prowadzić do powstania u psa trwałych lęków, niestabilności psychicznej, a w przyszłości do pojawienia się zachowań agresywnych. Należy pamiętać o wzbogacaniu środowiska, w którym wychowują się psy. W obrębie tej fazy możemy wyróżnić:

- **okres ciekawości** (6–8 tydzień). Maluchy chętnie interesują się nowymi zjawiskami, a nawet gdy się czymś przestraszą, nie zwracają na to zbyt długo uwagi. To czas kontynuacji nauki samokontroli oraz wprowadzania pierwszego etapu szkolenia.

Jest to również dobry moment do przeprowadzania testów psychicznych.

- **doskonalenia zachowań** (8–10 tydzień). Zdolność koncentracji jest na niskim poziomie, ale szybkość nauki na bardzo wysokim. To moment, w którym szczenięta uczą się zasad czystości w swoim otoczeniu, łatwo również przyzwyczajają się do nowych ludzi.
- **zapamiętywania bodźców negatywnych i rozumienia otoczenia** (10–12 tydzień). Szczenięta stają się ostrożniejsze ze względu na nachodzące na siebie dwa okresy: doskonalenia zachowań i świadomości otoczenia. Instensywne, nagłe bodźce dźwiękowe, węchowe, dotykowe mogą wywoływać duży lęk, dlatego należy pamiętać o wzmacnianiu czynników pozytywnych, najlepiej poprzez zabawę. Ukształtowane w tym okresie umiejętności socjalne są bardzo trudne do zmiany.
- **ustalania miejsca w grupie** (13–16 tydzień). To tzw. pierwszy okres buntu, w którym odpowiedzialny opiekun nie może zapomnieć o konsekwencji w opiece nad maluchem. Jej brak zaowocuje w późniejszym wieku zdecydowanie większym sprzeciwem ze strony już dorosłego osobnika.
- **ucieczek** (4–8 miesięcy). Może trwać zdecydowanie dłużej, jeżeli w poprzednim okresie opiekun zbagatelizował jakieś negatywne zachowanie. Faza ta jest często określana jako „wybiórcza głuchota szczeniaka”. Trening odbywa się przy użyciu długiej linki i każdorazowym nagradzaniu pożądanym zachowań.
- **zapamiętywania bodźców negatywnych** (6–14 miesięcy). To czas burzy hormonalnej, podczas której mogą pojawić się epizody strachu, reakcji na sygnały wcześniej nie wywołujące żadnych objawów. W tym czasie należy pamiętać o bardziej złożonych ćwiczeniach oraz cierpliwym kształtowaniu pożądanym zachowań.
- **Osiągania dojrzałości** (1–4 lata). Jest to okres uzależniony od płci, rasy, wielkości zwierzęcia. Następuje ugruntowanie postaw behawioralnych oraz zostaje za-

trzymany rozwój fizyczny młodego organizmu (Głowacka, 2015; Urban, 2015; Foyer i in., 2013; Karpiński i in., 2012).

Dobrostan

Ważnym elementem w opiece nad psem jest zapewnienie mu odpowiedniego dobrostanu, który bezpośrednio wpływa na jego psychikę. Niewłaściwa opieka może powodować dyskomfort, ból, cierpienie, a nawet powstrzymać od wykazywania wrodzonych zdolności. Dokładna ocena dobrostanu jest bardzo trudna, a błędnie wykonana może doprowadzić do niepotrzebnej udręki zwierzęcia. Najlepsze efekty uzyskuje się, biorąc pod uwagę indywidualne cechy psa.

Podstawowym czynnikiem, niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania organizmu zwierzęcia, jest zaspokajanie podstawowych potrzeb: bezpieczeństwa, odżywiania, snu, pielęgnacji i zabawy. Ruch i zabawa to czynniki wpływające pozytywnie na psychikę zwierząt i ludzi, a aby utrzymać ją w stanie równowagi, ważne jest wprowadzanie urozmaiceń. Nuda determinuje u czworonogów występowanie negatywnych nawyków bądź zachowań patologicznych, zabawa natomiast to idealny sposób na rozładowanie nadmiaru sił witalnych, ułatwia odprężenie. Psy wykazują chęć do zabawy zazwyczaj przez całe życie, dlatego człowiek nie powinien ich jej pozbawiać, a raczej wykorzystać do treningu oraz modyfikacji zachowań. Trudność polega na tym, że bardzo często opiekunowie zapominają o zachowaniu proporcji pomiędzy działaniami aktywizującymi (zabawa) a wyciszającymi (eksploracja otoczenia). Bardzo często sami wprowadzają zbyt dużą ekscytację i stymulują rozwój nadpobudliwości u swoich ulubieńców. Badania prowadzone nad behawiorem psów wskazują, że poziom stresu jest dużo wyższy u tych zwierząt, które są zaniedbywane pod tym względem, a ich zabawa jest nieregularna bądź mało efektywna podczas spacerów – najczęściej również bardzo krótkich. U takich zwierząt stwierdzono częstsze występowanie nadpobudliwości lub agresji w porównaniu do grupy regularnie spacerującej (Kuhnke-Bernecka, 2015; Łapińska, 2015; Karpiński i in., 2012; Rooney i in., 2009; Goleman, 2008).

Potrzeba bezpieczeństwa oznacza natomiast zapewnienie wolności od lęku i stresu. Po-

lega to przede wszystkim na wypracowaniu jasno ustalonych zasad i konsekwentnym ich przestrzeganiu. Regularny tryb życia i stabilność emocjonalna człowieka bardziej oddziałują na zaufanie zwierzęcia niż impulsywność opiekuna i członków rodziny. Możliwość przewidywania pewnych zachowań „stada ludzkiego”, brak nacisku i możliwość swobodnego oddalenia się na swoje legowisko w sytuacji niekomfortowej wzmacnia poczucie bezpieczeństwa (Kuhnke-Bernecka, 2015; Rooney i in., 2009).

Jak każdy prawidłowo funkcjonujący organizm, także i psy potrzebują zbilansowanej diety. Ilość pokarmu, częstotliwość posiłków oraz ich skład powinny być dostosowane indywidualnie do wielkości, wieku i aktywności fizycznej zwierząt. Wysoki poziom stresu może doprowadzić do reakcji fizjologicznych, które podnoszą tempo metabolizmu, co prowadzi do obniżenia ilości kalorii, które są przechowywane i wykorzystywane. Gdy energia z niedawno strawionego pokarmu zostanie spożytkowana, ciało czworonoga zacznie metabolizować pozostałe zapasy tłuszczu, a ostatecznie zmusi mięśnie do uwalniania swojej energii. Dlatego, widoczna utrata masy lub niezdolność do przybierania na wadze może być oznaką, że dobro psa jest zagrożone (Robinson, 2012; Rooney i in., 2009).

Niezbędne do prawidłowej pracy organizmu jest zagwarantowanie zaspokojenia potrzeby snu, w przypadku jego braku mogą pojawić się zachowania agresywne. Badania przeprowadzone przez różnych autorów wykazały, że nie chodzi tylko o dostosowanie wielkości legowiska czy też miejsca, ale zdecydowanie większą rolę odgrywa temperatura pomieszczenia. Zbyt niska lub zbyt wysoka temperatura może powodować podwyższony poziom hormonu stresu. Jest to czynnik zależny od rasy czworonoga, masy i środowiska. Z tego względu istotne jest dopasowanie optymalnej temperatury do zwierzęcia, aby zwiększyć pozytywny odbiór bodźców ze środowiska zewnętrznego (Kuhnke-Bernecka, 2015; Rooney i in., 2009; Gaines i in., 2005; Hiby, 2005).

Zaburzenia

Nie zachowanie odpowiednich proporcji w zaspokajaniu potrzeb, niekonsekwencja w tworzeniu relacji lub brak podstawowej wiedzy z za-

kresu rozwoju i opieki nad psem doprowadzają bardzo często do powstawania różnego rodzaju zaburzeń. Do występujących najczęściej należą: stany lękowe, a wśród nich lęk separacyjny oraz różnego rodzaju fobie. Są to zmiany w psychice powstałe niezależnie od wieku ani rasy psa. Najtrudniejsze do leczenia są te utrwalone w okresie szczenięcym, ale nieodwracalne zmiany w psychice mogą również wystąpić u osobników dorosłych.

Lęk separacyjny. Psy są z natury zwierzętami stadnymi, dlatego też mają skłonność do lęku przed samotnością. Jest to swoisty mechanizm obronny, a lęk separacyjny to jeden z najczęściej występujących problemów behawioralnych u psów. Zwierzę odseparowane od przedmiotu przywiązania przeżywa ogromny stres, a z kolei nadmierne przywiązanie do człowieka pozbawia je niezależności. Czynniki, które potęgują strach przed samotnością, to również częste zmiany właściciela, pobyt w schronisku, hodowla w klatce czy też zła socjalizacja. Jedną z przyczyn wystąpienia tego rodzaju zaburzenia jest nieumiejętność wyciszenia się zwierzęcia i duża aktywność w domu. Kolejnym czynnikiem jest przesadna nadopiekuńczość ze strony właściciela – uzależnienie od siebie czworonoga, celebrowanie rozstań oraz nadmierna ekscytacja po powrocie do domu. Objawy przyjmują różne postaci – od lekkiego stresu aż do ataku paniki, objawiającej się dewastacją domu. Pojawia się nadmierna wokalizacja zaraz po wyjściu z mieszkania opiekuna, niszczenie sprzętów, rzucanie się na drzwi, znoszenie ubrań właściciela na legowisko (Pongracz i in., 2017; Butler i in., 2011).

Dlatego też, aby zmniejszyć ryzyko wystąpienia strachu przed rozstaniem, należy nauczyć psa, by traktował dom jako miejsce wypoczynku, odseparowania od zajęć na zewnątrz. Należy stopniowo przyzwyczajać zwierzę od samego początku do samodzielnego pozostawiania w domu. Nauka samokontroli to kolejny etap pozwalający na relaks psiego mózgu, a w przypadku zwierząt o dużych wymaganiach ruchowych – odpowiednio dostosowany trening wysiłkowy. Inną z metod odwrócenia psa na wyjście opiekuna z domu jest ignorowanie go przed wyjściem i zmiana rytuału wyjścia. WYROBIENIE W UMYŚLE psa przeświadczenia, że założenie butów przez

właściciela nie zawsze wiąże się z samotnością. Opiekun musi uzbroić się w ogromną cierpliwość i konsekwencję w działaniu, aby całkowicie pozbawić psa lęku separacyjnego. W skrajnych przypadkach konieczne jest wprowadzenie środków farmakologicznych (McMillan i in., 2016; Witkowska i Chudalewska, 2014; Palestrini i in., 2010; Silove i in., 2010; Kosińska, 2003).

Fobie. Są to stany lękowe, w których pies reaguje panicznym strachem na bodźce ze środowiska zewnętrznego. Do czynników, które często wywołują tego rodzaju zaburzenia, należą np.: odgłosy burzy, szeleszczące woreczki foliowe, fajerwerki, przechodzący ludzie w kapeluszach lub kapturach, rowery. Są to elementy otoczenia, do których zwierzę wcześniej nie zostało przyzwyczajone, ewentualnie z ich strony spotkało je przykre doświadczenie. W przypadku tego rodzaju zaburzenia możemy mówić o trzech jego stadiach:

- fobii prostej – I stadium,
- fobii złożonej – II stadium,
- fobii z objawami neurowegetatywnymi – III stadium.

W fobii prostej zwierzę najczęściej reaguje jednoznacznie na określony sygnał. Warczy, staje się podenerwowane, unika czynnika wywołującego lęk, stara się uciec lub schować. Związane jest to najczęściej z brakiem odpowiedniej stymulacji szczeniąt do 12. tygodnia życia – mówimy wtedy o tzw. *fobii rozwojowej* lub gdy doszło do urazu podczas kontaktu z bodźcem zakończonym wystąpieniem urazu – *fobii pourazowej*. Innym rodzajem jest *fobia społeczna*. Powstaje ona najczęściej przy odchowieniu szczeniąt bez zwracania uwagi na odpowiednią socjalizację, ograniczone środowisko. Czworonogi nie są w stanie zaakceptować wystąpienia interakcji socjalnych (kontakt dotykowy, wzrokowy). Fobia złożona występuje natomiast, gdy czworonóg jest w stanie przewidywać pojawianie się nieprzyjemnego czynnika ze względu na umiejętność zapamiętania dodatkowych bodźców pojawiających się wspólnie z tym negatywnym. Zwierzę najczęściej unika miejsc, w których pojawia się lęk. Najtrudniejszym przypadkiem jest III stadium, podczas którego może pojawić się drżenie mięśni, dyszenie, posikiwanie, próby ucieczki. Bodźce wywołujące są bardzo liczne, trudno jest odróżnić obawę od

rzeczywistego lęku. Mogą być związane z urazem występującym przy danym bodźcu. Podczas pracy z takim zwierzęciem należy pamiętać o skorygowaniu relacji z rodziną oraz otoczeniem, a zajęcia terapeutyczne mają na celu odwrażliwienie na działanie bodźców negatywnych oraz wyeliminowanie reakcji niepożądanych na nie. Opiekunowie pracują również nad podniesieniem pewności siebie u psa. W zastosowanych terapiach unika się systemu kar, wprowadza się nagradzanie za odpowiednie zachowanie. W treningu wprowadzane są ćwiczenia poprawiające autokontrolę, tzw. zabawy nosem, czyli wyszukiwanie np. ukrytych smaczków, zabawek lub opiekuna. Gry edukacyjne – pozwalają czworonogowi wykazać się kreatywnością i samodzielnością, a odnoszone sukcesy poprawiają jego pewność siebie, a tym samym zmniejszają stany lękowe (Kuhne, 2016; Słyk-Przeździecka, 2014; Kosińska, 2003).

Zachowania stereotypowe. Są to reakcje towarzyszące zmianom zachowań czworonogów. Powtarzają się w sposób regularny, nie doprowadzają do zaspokojenia określonego popędu oraz nie kończą się samoistnie. Towarzyszy im najczęściej zmniejszona ilość snu oraz reakcja na otoczenie. Do grupy zachowań stereotypowych zaliczymy np.:

- samookaleczenia,
- nadmierne picie,
- objadanie się,
- gryzienie różnych przedmiotów,
- nerwowe kręcenie się w kółko,
- chodzenie tam i z powrotem.

Pojawiają się najczęściej, jeżeli zwierzę nie wie jak się zachować w określonej chwili, nie potrafi podjąć decyzji ze względu na brak zrozumienia intencji właściciela lub lęk przed karą. Pojawiająca się frustracja, stres zostają rozładowane poprzez czynności zastępcze. Przyczyny występowania tego schorzenia to najczęściej: ograniczona ilość i jakość ruchu (spacerów), brak kontaktu z otoczeniem (izolacja), system szkoleniowy oparty przede wszystkim na karach, zarówno fizycznych jak i psychicznych. W celu zapobiega-

nia wystąpieniu powtarzających się czynności należy rozpoznać przyczynę konfliktu emocjonalnego, stanu lękowego. Jednym ze sposobów leczenia jest wprowadzenie terapii umożliwiającej powstanie prawidłowych interakcji społecznych oraz zastosowanie ćwiczeń powodujących odprężenie (Kamieniak i in., 2015; Tylka, 2010; Rooney i in., 2009; Kosińska, 2003).

Podsumowanie

Człowiek, udomawiając psa pozbawił go możliwości rozładowania energii poprzez realizację swoich naturalnych popędów, zmuszając go do życia w nienaturalnych dla niego warunkach. Skutkuje to zachwianiem równowagi emocjonalnej. Energia wrodzonych instynktów, jak polowanie czy kopulacja, muszą być przekształcone w aktywność fizyczną, w przeciwnym wypadku odbije się to w postaci zaburzeń behawioralnych. Symptomy tych dolegliwości występują w trzech formach: emocjonalnej (lęk), funkcjonalnej (biegunka) i uszkodzenia narządów (wrzody żołądka). Dodatkowo, silny i ciągły stres lub uraz spowodowany wypadkiem mogą potęgować pojawiające się dolegliwości. Doprowadza to do wystąpienia różnego rodzaju fobii, nerwic lub depresji. Zaburzenia nerwicowe przyczyniają się do dysfunkcji narządów, problemów uczuciowo-emocjonalnych, a w konsekwencji zmiany w zachowaniu psów.

Uważa się, że najważniejszym okresem w kształtowaniu zachowań jest dwanaście pierwszych tygodni życia psów. W tym czasie najszybciej przyswajają umiejętności potrzebne do wzajemnego komunikowania się. Na początku szczenięta uczą się wszystkiego od matki, a gdy suka nie potrafi wychować szczeniąt, obowiązek nauki właściwych odruchów i samokontroli spada na hodowcę. Dobrostan psychiczny to jednak nie wszystko. Równie ważnym czynnikiem, jaki musimy zagwarantować pupilom, jest dobrobyt fizyczny. Zachowanie równowagi pomiędzy czynnikami pozwala na zmniejszenie ryzyka wystąpienia zaburzeń.

Literatura

- Butler R., Sargisson R. J., Elliffe D. (2011). The efficacy of systematic desensitization of treating the separation-related problem behavior of domestic dogs. *Appl. Anim Behav. Sci.*, 129: 136–145.

- Cier M. (2013). Skąd się biorą problemy behawioralne i jak ich uniknąć. Cz. I. Pies. Kwartalnik ZKwP, 2: 13–15.
- FEDIAF (2016). Facts and figures.
- Foyer P., Wilsson E., Wright D., Jensen P. (2013). Early experiences modulate stress coping in a population of German shepherd dogs. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 146: 79–87.
- Gaines S., Rooney N., Bradshaw J. (2005). Investigating the relationship between different housing and husbandry regimes and the behaviour and physiology of working police dogs. Abstract from 6th International Seminar on Detection Dogs, Kincardine, Scotland, UK.
- Głowacka A. (2015). Socialis znaczy: społeczny – prawidłowa socjalizacja szczeniąt. *VET Personel*, 4: 32–35.
- Goleman M. (2008). Wpływ warunków utrzymania w hodowlach owczarków niemieckich na rozwój psychiczny szczeniąt. *Rocz. Nauk. PTZ*, 4, 4: 185–193.
- Hiby E. (2005). The welfare of kennelled domestic dogs. University of Bristol, PhD Thesis.
- Hodowla w statystyce (2015). Pies. Kwartalnik PZKwP, 2: 54–58.
- Horn L., Range F., Huber L. (2013). Dog's attention towards humans depends on their relationship, not only on social familiarity. *Anim. Cogn.*, 16: 435–443.
- Kamieniak J., Mazurkiewicz T., Tietze M. (2015). Modyfikujący wpływ na zachowanie się psa domowego, *Życie Wet.*, 90 (6): 369–371.
- Karpiński M., Mazurkiewicz T., Czyżowski P., Goleman M. (2012). Zabawa jako podstawowy czynnik dobrostanu kształtujący prawidłowe zachowania psychosomatyczne i socjalne psów. *Med. Weter.*, 68 (4): 218–221.
- Kosińska J. (2003). Zaburzenia psychiczne i najczęstsze problemy z zachowaniem psów. *Mag. Wet.*, 9: 46.
- Kuhne F. (2016). Behavioural responses of dog-human social conflict situations. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 182: 38–43.
- Kuhnke-Bernecka M. (2015). Zaspokojenie potrzeb – warunek dobrostanu psów. *VET Personel*, 4: 42–45.
- Łapińska J. (2015). Praca behawiorysty w schronisku dla zwierząt. *Vet Personel*, 4: 36–38.
- McMillan F., Vanderstichel R., Stryhn H., Yu J., Serpell J. (2016). Behavioural characteristics of dogs removed from hoarding situations. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 178: 69–79.
- Palestrini C., Minero M., Cannas S., Rossi E., Frank D. (2010). Video analysis of dogs with separation-related behaviors. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 124: 61–67.
- Pongracz P., Lenkei R., Marx A., Farago T. (2017). Should I whine or should I bark? Qualitative and quantitative differences between the vocalizations of dogs without separation-related symptoms. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 196: 61–68.
- Rayment D., Groef B. de, Peters R., Marston L. (2015). Applied personality assessment in domestic dogs: Limitations and caveats. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 163: 1–18.
- Robinson J. (2012). Study reveals our cats and dogs are living longer. *Round News*.
- Rooney N., Gaines S., Hiby E. (2009). A practitioner's guide to working dog welfare. *J. Vet. Behav.*, 4: 127–134.
- Silove D., Marnane C., Wagner R., Manicavasagar V., Rees S. (2010). The prevalence and correlates of adult separation anxiety disorder in an anxiety clinic. *BMC Psychiatry*, 10: 21.
- Słyk-Przeździecka A. (2014). Fobie dźwiękowe u psów – etiologia i możliwości terapeutyczne. *Wet. Prakt.*, 11–12: 12–16.
- Tylka J. (2010). Psychosomatic approach to explaining the whys and establishing methods of health disorders therapy. *Family Med. Primary Care Rev.*, 12, 1: 97–103.
- Urban M. (2015). Wzbogacone środowisko w pracy z psami. *Dog & Sport*, 2: 44–45.
- Valsecchi P., Previde E.P., Accorsi P.A., Fallani G. (2010). Development of the attachment bond in guide dogs. *Appl. Anim. Behav. Sci.*, 123: 43–50.
- Witkowska O., Chudalewska K. (2014). Lęk separacyjny u psów. *Życie Wet.*, 89 (8): 682–684.

PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT OF DOGS AND A CHARACTERISTICS OF SELECTED BEHAVIOURAL DISORDERS

Summary

When we consider most of the causes of problematic behaviour we can see that it is human beings that have the greatest influence on the dog's psyche. Dogs have become dependent on us through domestication. Care-takers have taken over the role of satisfying the natural instincts and drives of their charges. This is often too great a responsibility, leading to the occurrence of conflict situations which neither the animal nor the person is able to cope with. For this reason increasing numbers of dogs end up in shelters or as strays wandering the streets. It should be kept in mind that when we take a dog into our home we must ensure its welfare and devote a lot of time to it. This will guarantee the special relationship that every living creature needs.

Key words: dogs, psychophysical development, behavioural abnormalities